DOI: https://10.5281/zenodo.18074212

OTA-ONA–FARZAND MULOQOTI SIFATINING O‘SMIR REFLEKSIVLIGIGA TA’SIRI

Yulchiboyeva Dilfuza Ergashevna
Qo‘qon davlat universiteti
Psixologiya kafedrasi o‘qituvchisi
yulchiboyevadilfuza774@gmail.com
ORCID 0009-0002-3500-5090

ANNOTATSIYA

Maqolada ota-ona va farzand o‘rtasidagi muloqot sifatining o‘smirlik davrida refleksivlikning shakllanishi va rivojlanishiga ta’siri tahlil qilinadi. Ota-ona–farzand munosabatlarida hissiy qo‘llab-quvvatlash, ishonch darajasi, ochiq va konstruktiv muloqot o‘smirning o‘zini anglash, o‘z xatti-harakatlarini tahlil qilish hamda baholash qobiliyatini rivojlantirishda muhim omil ekanligi ta’kidlanadi. O‘smirlik davrining psixologik xususiyatlari hamda oiladagi ijobiy muloqot refleksiv jarayonlarning faollashuviga xizmat qiluvchi mexanizmlar yoritiladi. Samarali muloqot yetishmasligi refleksivlik darajasining pasayishiga, o‘zini boshqarish va shaxslararo munosabatlarda qiyinchiliklarning yuzaga kelishiga olib kelishi mumkinligi qayd etiladi. Tadqiqot natijalari oila bilan ishlash, psixologik maslahat va o‘smirlarni psixologik qo‘llab-quvvatlash amaliyotida qo‘llanilishi mumkin.

Kalit so‘zlar: ota-ona–farzand muloqoti, muloqot sifati, o‘smirlik davri, refleksivlik, oilaviy munosabatlar, psixologik rivojlanish.

“THE IMPACT OF THE QUALITY OF PARENT–CHILD COMMUNICATION ON ADOLESCENT REFLEXIVITY”

ABSTRACT

The article analyzes the impact of the quality of parent–child communication on the formation and development of reflexivity in adolescence. It emphasizes that emotional support, trust, and open and constructive communication within parent–child relationships play an important role in the development of adolescents’ self-awareness, self-analysis, and the ability to evaluate their own behavior. The psychological characteristics of adolescence and the mechanisms through which positive family communication facilitates reflexive processes are examined. It is noted

that a lack of effective communication may lead to a decrease in the level of reflexivity, as well as difficulties in self-regulation and interpersonal interactions. The research findings can be applied in family counseling, psychological support, and guidance for adolescents.

Keywords: parent–child communication, quality of communication, adolescence, reflexivity, family relationships, psychological development.

O‘smirlik davri shaxs rivojlanishining muhim va murakkab bosqichi bo‘lib, bu davrda refleksiv jarayonlar faol shakllanadi. Psixologiyada refleksivlik shaxsning o‘z fikrlari, his-tuyg‘ulari, xatti-harakatlari va ijtimoiy munosabatlarini anglash, tahlil qilish hamda baholash qobiliyati sifatida talqin etiladi. Refleksivlik shaxsning ichki nazorati, o‘zini boshqarish mexanizmlari va ijtimoiy moslashuvini ta’minlovchi muhim psixologik omil hisoblanadi.

L.S. Vigotskiy, A.N. Leontev va S.L. Rubinshteynlarning faoliyat nazariyasiga ko‘ra, shaxs rivoji ijtimoiy muhit bilan o‘zaro ta’sir jarayonida amalga oshadi. Ushbu jarayonda refleksiya ijtimoiy tajribani ichkilashtirishning muhim mexanizmi sifatida namoyon bo‘ladi. O‘smirlik davrida refleksivlikning rivojlanishi, ayniqsa, yaqin ijtimoiy muhit — oila bilan bevosita bog‘liqdir.

Oila shaxsning dastlabki ijtimoiylashuv muhiti bo‘lib, undagi muloqot sifati bolaning psixologik rivojlanishiga chuqur ta’sir ko‘rsatadi. Ota-ona–farzand muloqoti deganda, o‘zaro axborot almashinuvi, emotsional munosabat, tinglash va tushunish jarayoni tushuniladi. Tadqiqotlarda (E. Erikson, D. Baumrind, G. Kraitser) ota-onaning muloqot uslubi va tarbiyaviy yondashuvi o‘smir shaxsining o‘ziga bo‘lgan munosabati va refleksiv faoliyatiga bevosita ta’sir qilishi ko‘rsatilgan.

Demokratik va qo‘llab-quvvatlovchi muloqot uslubi o‘smirda mustaqil fikrlash, o‘zini anglash va ichki tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Aksincha, avtoritar yoki befarq munosabat ustun bo‘lgan oilalarda o‘smir refleksivligining yetarli darajada shakllanmasligi, o‘z his-tuyg‘ularini anglashda qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin.

Shunday qilib, ota-ona–farzand muloqoti sifati o‘smir refleksivligining rivojlanishida muhim ijtimoiy-psixologik determinant sifatida namoyon bo‘ladi va mazkur bog‘liqlikni ilmiy jihatdan o‘rganish alohida ahamiyat kasb etadi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi ota-ona–farzand muloqoti sifatining o‘smir refleksivligi darajasiga ta’sirini aniqlashdan iborat. Tadqiqot obyekti o‘smirlik davridagi shaxslarning psixologik rivojlanish jarayoni bo‘lsa, predmeti ota-ona–farzand muloqoti sifati va o‘smir refleksivligi o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni tashkil etadi.

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

• Psixodiagnostik metodlar – o‘smir refleksivligi darajasini aniqlash maqsadida refleksivlikni baholashga mo‘ljallangan standartlashtirilgan so‘rovnomalar qo‘llanildi.

• So‘rovnoma metodi – ota-ona–farzand muloqotining sifati, ochiqligi, emotsional yaqinligi va ishonch darajasini aniqlash uchun maxsus tuzilgan savolnomalar ishlatildi.

• Kuzatish metodi – o‘smirlarning xulq-atvori va muloqot jarayonidagi refleksiv reaksiyalarini tahlil qilish maqsadida qo‘llanildi.

• Matematik-statistik metodlar – olingan natijalarni tahlil qilish va ular o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlash uchun korrelyatsion tahlil usullaridan foydalanildi.

Tadqiqot natijalari ota-ona–farzand muloqoti sifati bilan o‘smir refleksivligi darajasi o‘rtasida sezilarli bog‘liqlik mavjudligini aniqlashga yo‘naltirilgan bo‘lib, ularning ilmiy talqini va amaliy ahamiyati keyingi bo‘limlarda yoritiladi.

Empirik tadqiqotda o‘smirlik davridagi respondentlar ishtirok etdi. Tadqiqot jarayonida ota-ona–farzand muloqoti sifati va o‘smir refleksivligi darajasi o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni aniqlashga alohida e’tibor qaratildi. Psixodiagnostik metodlar yordamida olingan natijalar matematik-statistik tahlil qilindi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ota-ona–farzand muloqotining ochiqligi va hissiy qo‘llab-quvvatlovchi xususiyatlari yuqori bo‘lgan oilalarda voyaga yetayotgan o‘smirlarda refleksivlik darajasi sezilarli darajada yuqori bo‘ladi. Bunday o‘smirlar o‘z fikrlarini mustaqil tahlil qilish, his-tuyg‘ularini anglash va o‘z xatti-harakatlariga tanqidiy yondashish qobiliyatiga ega ekanliklari bilan ajralib turadi.

Korrelyatsion tahlil natijalariga ko‘ra, ota-ona bilan muloqotda ishonch va o‘zaro tushunish darajasi oshgani sari o‘smir refleksivligi ko‘rsatkichlari ham ortib borishi aniqlangan. Ayniqsa, ota-onaning tinglashga tayyorligi va emotsional yaqinligi refleksiv jarayonlarning faollashuviga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi kuzatildi.

Shuningdek, tadqiqot davomida muloqoti sust, nazorat va tanqidga asoslangan oilaviy muhitda tarbiyalanayotgan o‘smirlarda refleksivlik darajasi pastroq ekanligi qayd etildi. Bunday holatlarda o‘smirlarda o‘zini anglashda qiyinchiliklar, ichki ziddiyatlar va o‘z-o‘zini baholashning beqarorligi kuzatildi.

Olingan empirik natijalar nazariy qarashlarni tasdiqlab, ota-ona–farzand muloqoti sifati o‘smir refleksivligining rivojlanishida muhim ijtimoiy-psixologik omil ekanligini isbotlaydi.

O‘tkazilgan nazariy va empirik tahlillar asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin: ota-ona–farzand muloqoti sifati o‘smirlik davrida refleksivlikning shakllanishi va rivojlanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Ochiq, ishonchga asoslangan va emotsional jihatdan qo‘llab-quvvatlovchi muloqot o‘smir shaxsida o‘zini anglash, ichki tahlil va o‘z-o‘zini boshqarish jarayonlarini faollashtiradi.

Tadqiqot natijalari ota-ona tomonidan namoyon etiladigan empatiya, tushunish va muloqotdagi faol ishtirok o‘smir refleksivligining muhim shartlaridan biri ekanligini ko‘rsatdi. Aksincha, muloqot yetishmovchiligi, haddan tashqari nazorat va tanqidga asoslangan munosabatlar refleksiv rivojlanishni sekinlashtiradi.

Amaliy jihatdan quyidagi tavsiyalar beriladi:

- ota-onalar bilan ishlash jarayonida muloqot madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan psixologik treninglar tashkil etish;
- oilaviy maslahat jarayonlarida o‘smirning fikrini tinglash va uning hissiy holatini tushunishga yo‘naltirilgan yondashuvlardan foydalanish;
- ta’lim muassasalarida ota-onalar uchun psixologik-ma’rifiy seminarlar orqali refleksiv muloqot ko‘nikmalarini shakllantirish;
- o‘smirlar bilan individual va guruhiy mashg‘ulotlarda refleksiya va o‘zini anglashga qaratilgan psixologik mashqlarni qo‘llash.

Mazkur tadqiqot natijalari oilaviy psixologiya, rivojlanish psixologiyasi hamda ta’lim muassasalarida psixologik xizmat faoliyatini takomillashtirishda ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Vigotskiy L.S. Rivojlanish psixologiyasi muammolari. – Moskva: Pedagogika, 1996.
2. Leontev A.N. Faoliyat. Ong. Shaxs. – Moskva: Politizdat, 1977.
3. Rubinshteyn S.L. Umumiy psixologiya asoslari. – Sankt-Peterburg: Piter, 2002.
4. Erikson E. Bolalik va jamiyat. – Moskva: Progress, 1996.
5. Karpov A.V. Refleksiya psixologiyasi. – Moskva: Institut psixologii RAN, 2004.
6. Kon I.S. O‘smirlik psixologiyasi. – Moskva: Prosveshchenie, 1989.
7. Baumrind D. Parental authority and adolescent development // *Journal of Personality and Social Psychology*. – 1971. – Vol. 37(5). – P. 887–907.
8. Steinberg L. Adolescence. – New York: McGraw-Hill Education, 2017.
9. Andreeva G.M. Ijtimoiy psixologiya. – Moskva: Aspekt Press, 2010.
10. G‘oziev E.G‘. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2004.
11. Davletshin M.G‘. Umumiy psixologiya. – Toshkent: Fan, 2012.
12. Qodirov B.R. Shaxs psixologiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2008.
13. Karimova V.M. Oila psixologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
14. To‘xtaboyev M., Rahmonov A. Pedagogik va yosh psixologiyasi. – Toshkent: Sharq, 2015.
15. Darling N., Steinberg L. Parenting style as context: An integrative model // *Psychological Bulletin*. – 1993. – Vol. 113(3). – P. 487–496.